

Lubuski Program Rozwoju Ekonomii Społecznej na lata 2021-2023

Przyjęty uchwałą nr 156/2042/20
Zarządu Województwa Lubuskiego
z dnia 8 grudnia 2020 roku

Zielona Góra 2020

Wydawca:

Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Zielonej Górze

Al. Niepodległości 36

65042 Zielona Góra

Redakcja:

Joanna Frątczak-Müller

Mariusz Kwiatkowski

Nakład: 200 sztuk

Egzemplarz bezpłatny

Publikacja jest współfinansowana ze środków Regionalnego Programu Operacyjnego – Lubuskie 2020 z zakresu Osi Priorytetowej 7 Równowaga społeczna, Działania: 7.6 Wsparcie dla OWES i ROPS we wzmacnianiu sektora ekonomii społecznej, Poddziałania: 7.6.2 Koordynacja ekonomii społecznej - ROPS, w ramach projektu pt. „Efekt Synergii – koordynacja lubuskiej ekonomii społecznej”.

Spis treści

Słownik skrótów	4
Wprowadzenie	5
1. Misja Lubuskiego Programu Rozwoju Ekonomii Społecznej. Współtwórcy - realizatorzy – interesariusze	7
2. Wizja rozwoju ekonomii społecznej w województwie lubuskim a unijna, krajowa i regionalna polityka publiczna	10
3. Cele Lubuskiego Programu Rozwoju Ekonomii Społecznej i ich uzasadnienie	17
4. Struktura Lubuskiego Programu Rozwoju Ekonomii Społecznej	21
5. Zarządzanie Programem	27
6. Monitorowanie realizacji Lubuskiego Programu Rozwoju Ekonomii Społecznej	29
7. Indykatywne ramy finansowe Programu	33
Załącznik nr 1 – podmioty ekonomii społecznej w województwie lubuskim	34

Słownik skrótów

CIS	centrum integracji społecznej
EFS	Europejski Fundusz Społeczny
ES	ekonomia społeczna
JOPS	jednostka organizacyjna pomocy społecznej
JST	jednostka samorządu terytorialnego
KIS	klub integracji społecznej
KPRES	Krajowy Program Rozwoju Ekonomii Społecznej do roku 2023. Ekonomia solidarności społecznej
LGD	lokalna grupa działania
LPRES	Lubuski Program Rozwoju Ekonomii Społecznej na lata 2015-2020
NGO	organizacje pozarządowe
OPS	ośrodek pomocy społecznej
OWES	ośrodek wsparcia ekonomii społecznej
PCPR	powiatowe centrum pomocy rodzinie
PES	podmiot ekonomii społecznej
PS	przedsiębiorstwo społeczne
PUP	powiatowy urząd pracy

Wprowadzenie

Dlaczego potrzebny jest nam Lubuski Program Rozwoju Ekonomii Społecznej?

Program został napisany z myślą o ludziach. Przede wszystkim o tych, którzy z różnych powodów potrzebują wsparcia. Ale także o tych, którzy tego wsparcia udzielają lub chcą udzielać. Jest narzędziem, dzięki któremu ci pierwsi mają szansę na poprawę jakości swojego życia, a ci drudzy uzyskują środki i procedury pozwalające zwiększyć skuteczność społecznego oddziaływania. Program krok po kroku pokazuje w jaki sposób to robić i z jakich możliwości korzystać.

Ekonomia społeczna nie jest jednak wyspą, na której spotykają się tylko dwie strony - wspierani i wspierający. Jest istotną częścią większej całości, formą aktywności obywatelskiej służącej wspólnemu dobru. W efekcie działań podejmowanych w jej ramach korzyści powinny osiągnąć zarówno społeczności lokalne jak i społeczność Regionu. Program łączy więc zadania pomiotów ekonomii społecznej i systemu wsparcia z celami szeroko rozumianej polityki społecznej i regionalnej.

Działanie na rzecz dobra wspólnego w ramach ekonomii społecznej polega na tym, że udzielanie i uzyskiwanie wsparcia nie jest jednostronne. Jest to relacja opierająca się na zasadzie wzajemności. Ci, którym udzielane jest wsparcie, są jednocześnie wspierającymi. Podmioty ekonomii społecznej, jak pokazują liczne przykłady, mobilizują mieszkańców do działania, oferują im pole do rozwijania aktywności, a przede wszystkim oferują usługi dopasowane do lokalnych i indywidualnych potrzeb. Program kładzie więc nacisk na lokalne zakorzenienie planowanych działań i współpracę międzysektorową.

Ekonomia społeczna jest ważnym instrumentem zmian społecznych, nie jest jednak czarodziejską różdżką, która automatycznie wywołuje oczekiwane efekty. Działania ukierunkowane na osiągnięcie oczekiwanych zmian mają złożony i długofalowy charakter, wymagają koordynacji i współpracy. Program wyjaśnia więc sposób organizacji pracy, podział odpowiedzialności i zadań.

Współautorom Programu zależało na jego zwięzłości i prostocie. Jest on skonstruowany według zasady „od ogółu do szczegółu”. Zaczynamy od wskazania celów, misji i wizji, przechodząc stopniowo do działań, zadań i wskaźników, a następnie do kwestii finansowania i monitorowania działań. Program, z jednej strony, jest wyrazem dążeń i potrzeb wielu środowisk oraz instytucji reprezentowanych w Zespole roboczym do spraw opracowania LPRES, a z drugiej strony efektem realizacji wymogów formalnych wyznaczonych przez akty prawne i dokumenty strategiczne, w tym przez Krajowy Program Rozwoju Ekonomii Społecznej. Jest więc efektem kompromisu między marzeniami a możliwościami.

Program powstawał w szczególnych warunkach społecznych i epidemiologicznych, które pojawiły się w związku z pandemią COVID-19. Kontekst tworzenia Programu, jak i dotychczasowe doświadczenia związane z realizacją poprzednich jego wersji nauczyły nas trzech rzeczy. Po pierwsze, że mimo trudności w przewidywaniu przyszłości, program rozwoju ekonomii społecznej ułatwia adekwatne i zintegrowane reakcje na nowe zagrożenia. Po

drugie, że program pełni rolę istotnego punktu odniesienia dla jego twórców i użytkowników, przypominając o istocie ekonomii społecznej, o jej duchu. Po trzecie, że jest on wyróżnikiem i zwornikiem dla środowisk, organizacji i instytucji, które czują się odpowiedzialne za jego realizację.

W świetle założeń Krajowego Programu Rozwoju Ekonomii Społecznej (KPRES), program regionalny powinien spełniać szereg wymogów: „Dokument ten powinien zawierać w szczególności spójną i logiczną strukturę celów i oczekiwanych efektów, jak również odpowiadające im wskaźniki produktu i wskaźniki rezultatu, zasoby finansowe niezbędne do osiągnięcia wyznaczonych celów i rezultatów, obejmujące zarówno środki krajowe (samorządu terytorialnego, funduszy celowych i budżetu państwa), jak i europejskie, a także opis systemu zarządzania i monitorowania efektów, w tym w formie corocznego raportu o stanie ekonomii społecznej w regionach.”¹ (KPRES, s. 59-60).

Na Lubuski Program Rozwoju Ekonomii Społecznej należy więc patrzeć całościowo. Cele, działania, zadania i wskaźniki są ze sobą wzajemnie powiązane i zarazem podporządkowane realizacji wypracowanej wspólnie wizji. Korzystanie z programu przez poszczególnych beneficjentów ma prowadzić do zmian korzystnych dla najbardziej potrzebujących. Sama realizacja poszczególnych wskaźników, choć ważna, nie będzie powodem do satysfakcji, jeśli nie przybliży nas do oczekiwanego stanu jakim jest uczynienie z ekonomii społecznej narzędzia pozytywnych zmian w życiu mieszkańców województwa lubuskiego i tworzących go społeczności. Z myślą o nich przecież został napisany.

W imieniu zespołu roboczego do spraw opracowania LPRES

Joanna Frątczak-Müller, Mariusz Kwiatkowski

¹ Krajowy Program Rozwoju Ekonomii Społecznej. Ekonomia Solidarności Społecznej, Warszawa 2019, s. 59-60.

1. Misja Lubuskiego Programu Rozwoju Ekonomii Społecznej. Współtwórcy - realizatorzy – interesariusze

Misja LPRES jako czynnik identyfikacji z Programem

W toku prac nad Programem, zespół do spraw jego opracowania uznał, że z punktu widzenia integracji wysiłków różnych środowisk i potrzeby zwiększenia identyfikacji ludzi, organizacji i instytucji z wypracowanymi celami i zadaniami, potrzebne jest określenie jego misji. Misja Programu wskazuje współautorów, ich intencje, a przede wszystkim rolę jaką ma on do spełnienia. Misja została określona w następujący sposób:

MISJA PROGRAMU

PRZEDSTAWICIELE PODMIOTÓW EKONOMII SPOŁECZNEJ I INSTYTUCJI WSPARCIA,
ZAANGAŻOWANI W ROZWIĄZYWANIE PROBLEMÓW SPOŁECZNYCH,
PREZENTUJĄ LUBUSKI PROGRAM ROZWOJU EKONOMII SPOŁECZNEJ,
JAKO EFEKT WSPÓŁPRACY INTERDYSCYPLINARNEJ.

**MISJĄ PROGRAMU JEST ROZWÓJ EKONOMII SPOŁECZNEJ
JAKO NARZĘDZIA POZYTYWNYCH ZMIAN
W WOJEWÓDZTWIE LUBUSKIM.**

DZIĘKI PROGRAMOWI PODMIOTY ZAANGAŻOWANE W ROZWÓJ EKONOMII SPOŁECZNEJ
ZNAJĄ ZAKRES SVOJEJ ODPOWIEDZIALNOŚCI ZA REALIZACJĘ POSZCZEGÓLNYCH ZADAŃ.
PROGRAM OKREŚLA WARUNKI SKUTECZNEJ REALIZACJI DZIAŁAŃ NA RZECZ OSÓB I
ŚRODOWISK,
KTÓRE WYMAGAJĄ SZCZEGÓLNEGO WSPARCIA.

Współtwórcy Programu i proces jego tworzenia

Program był tworzony partycypacyjnie, interdyscyplinarnie i wieloetapowo. Partycypacyjność i interdyscyplinarność polegała na tym, że do udziału w tworzeniu Programu zaproszono reprezentantów wszystkich kategorii interesariuszy.

Dzięki warsztatowej formie spotkań, każdy z uczestników mógł przyczynić się do tworzenia i uzgadniania treści Programu. Partycypacyjny charakter prac programowych został wzmocniony dzięki przeprowadzeniu jesienią 2019 roku pogłębionej diagnozy na temat

kondycji ekonomii społecznej w województwie lubuskim.² Diagnoza uwzględniała doświadczenia, opinie i rekomendacje formułowane zarówno przez przedstawicieli podmiotów ekonomii społecznej jak i otoczenia, w tym samorządowców i instytucje wsparcia.

Uzgadnianie założeń i treści Programu – jak już podkreślono – miało charakter długoterminowy i wieloetapowy i składało się z następujących działań:

- 27-28.05.2019 – ustalenie zasad przeprowadzenia diagnozy stanu ekonomii społecznej.
- 2-3.12.2019 – omówienie wyników diagnozy oraz sformułowanie na tej podstawie wytycznych dotyczących celów LPRES.
- 10-11.02.2020 – uzgodnienie celów i priorytetów LPRES.
- 25-26.06.2020 – ustalenie misji, wizji, celów, działań i zadań oraz struktury Programu.
- 1-31.07.2020 – Konsultacje online z członkami zespołu na temat zadań i wskaźników.
- 15.09-31.10.2020 – Konsultacje z interesariuszami zewnętrznymi.

W opracowaniu Lubuskiego Programu Rozwoju Ekonomii Społecznej wzięły udział następujące osoby:

L.p.	Imię i nazwisko	Reprezentowana instytucja
1.	Jakub Piosik	Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Zielonej Górze
2.	Agnieszka Krzaczkowska	Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Zielonej Górze
3.	Bazuń Dorota	Uniwersytet Zielonogórski
4.	Daniel Fąferko	Lutolska Spółdzielnia Socjalna „Winda”

² Jak osiągnąć efekt synergii? Diagnoza stanu ekonomii społecznej w województwie lubuskim, red. Dorota Bazuń, Joanna Frątczak-Muller, Anna Mielczarek-Żejmo, Mariusz Kwiatkowski, Zielona Góra 2019.

L.p.	Imię i nazwisko	Reprezentowana instytucja
5.	Joanna Frątczak-Müller	Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Zielonej Górze
6.	Romuald Frost	Centrum Integracji Społecznej w Drezdenku
7.	Helena Guhl	Stowarzyszenie Pracowników Służb Społecznych „Krag”
8.	Agnieszka Hołubowska	Ośrodek Pomocy Społecznej w Kostrzynie nad Odrą
9.	Julita Karasińska	Dom Pomocy Społecznej w Kamieniu Wielkim
10.	Krzysztof Kochanowski	Wojewódzki Urząd Pracy w Zielonej Górze
11.	Dorota Kołkowska	Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Zielonej Górze
12.	Marta Kowalska	Lubuski Ośrodek Wsparcia Ekonomii Społecznej w Gorzowie Wielkopolskim
13.	Anna Kulczyńska	Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie w Żaganiu
14.	Mariusz Kwiatkowski	Uniwersytet Zielonogórski
15.	Anna Serba	Fundacja na rzecz Collegium Polonicum
16.	Katarzyna Twardowska	Wojewódzki Urząd Pracy w Zielonej Górze
17.	Wioletta Tybiszewska	Powiatowy Urząd Pracy w Żaganiu
18.	Małgorzata Malecka	Urząd Marszałkowski Województwa Lubuskiego – Departament Rozwoju Regionalnego
19.	Maja Suchcicka	Urząd Statystyczny w Zielonej Górze
20.	Krystyna Górnicka	Urząd Marszałkowski Województwa Lubuskiego – Departament Zarządzania Regionalnym Programem Operacyjnym
21.	Agnieszka Kaczmarek	Oddział Lubuski Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych

2. Wizja rozwoju ekonomii społecznej w województwie lubuskim a unijna, krajowa i regionalna polityka publiczna

Ekonomia społeczna nie jest celem samym w sobie, ale instrumentem oczekiwanych zmian. Wizja rozwoju ekonomii społecznej jest więc sprzężona z rozwojem Regionu i społeczności lokalnych. Jest częścią polityki publicznej, rozumianej jako „proces działań systemowych, realizowanych przez instytucje władzy publicznej (m.in. administrację rządową i samorządową) w celu rozwiązywania problemów w różnych obszarach życia społecznego oraz tworzenie optymalnych warunków rozwoju lokalnego i regionalnego.”³ Wypracowana przez zespół wizja kładzie nacisk na jej służebny charakter. Poza tym akcentuje istotną rolę tworzenia warunków dla rozwoju inicjatyw oddolnych, dopasowanych do lokalnych warunków i potrzeb mieszkańców. Wizja, która łączy interesariuszy ma następującą treść:

WIZJA ROZWOJU EKONOMII SPOŁECZNEJ

**W 2023 ROKU EKONOMIA SPOŁECZNA W WOJEWÓDZTWIE LUBUSKIM
BĘDZIE ISTOTNYM CZYNNIKIEM AKTYWIZACJI MIESZKAŃCÓW,
DZIĘKI ZDOLNOŚCI DO UDZIELANIA ZINDYWIDUALIZOWANEJ, SKUTECZNEJ POMOCY
OSOBOM W POTRZEBIE,
DO PODEJMOWANIA I ROZWIJANIA INICJATYW ODDOLNYCH,
DOSTARCZANIA WYSOKIEJ JAKOŚCI USŁUG SPOŁECZNYCH
ORAZ WZMACNIANIA SPOŁECZNOŚCI LOKALNYCH.**

**PODMIOTY EKONOMII SPOŁECZNEJ I INSTYTUCJE SYSTEMU WSPARCIA
BĘDĄ HARMONIJNIE I SYSTEMATYCZNIE WSPÓŁPRACOWAŁY
NA RZECZ REALIZACJI WSPÓLNYCH CELÓW.**

Przedstawiona wyżej wizja jest zgodna z najważniejszymi zasadami polityki społecznej przyjętymi przez Unię Europejską i kraje członkowskie, w tym Polskę, a także z treścią regionalnych dokumentów strategicznych.

1. Polityka społeczna Unii Europejskiej a wizja rozwoju ekonomii społecznej

Na pierwszy plan w polityce społecznej UE wysuwają się trzy ściśle ze sobą powiązane kwestie – spójność społeczna, aktywizacja zawodowa i społeczna oraz dostęp do usług publicznych.

³ Dominik Kozaczka, Polityki publiczne jako proces, „Zoon Politikon” 7, 2017, s. 5.

- **Spójność społeczna**

Z punktu widzenia celów polityki społecznej Unii Europejskiej, ekonomia społeczna powinna służyć wzmocnieniu spójności w skali międzynarodowej, regionalnej i lokalnej. W świetle analizy unijnej polityki społecznej w latach 1999-2019, kwestia spójności wysuwa się na pierwszy plan:

Polityka spójności jest jedną z najważniejszych polityk UE pod względem zakresu, finansowania i ambicji. Chociaż historycznie jej cele były przede wszystkim związane ze wzrostem gospodarczym, można ją również uznać za najbliższą rzecz, jaką Unia ma do aktywnej polityki zatrudnienia i polityki społecznej, ponieważ najważniejszym instrumentem finansowym był i nadal jest Europejski Fundusz Społeczny.⁴

- **Aktywizacja zawodowa i społeczna**

Do priorytetów Unii Europejskiej należą: wzrost szans na zatrudnienie dla osób dotkniętych lub zagrożonych ubóstwem i wykluczeniem społecznym, ograniczenie ryzyka wykluczenia społecznego spowodowanego dysproporcjami w dostępie do usług publicznych, włączenie społeczności zamieszkujących obszary peryferyjne i zdegradowane. W perspektywie finansowej 2014-2020 są one realizowane w ramach Celu Tematycznego 9 i zostały zawarte w Umowie Partnerstwa.

Najważniejszym elementem interwencji EFS jest wspieranie przejścia od bezrobocia do zatrudnienia z uwzględnieniem specyfiki wewnątrzregionalnej. Działaniami wspierającymi są poprawa adaptacyjności pracowników i przedsiębiorstw, przeciwdziałanie bierności zawodowej związanej ze stanem zdrowia oraz działania ułatwiające powrót na rynek pracy lub poprawę sytuacji zawodowej.⁵

Koncepcja ekonomii społecznej jako instrumentu tworzenia miejsc pracy jest elementem szerszego, aktywizującego podejścia w polityce społecznej. Podejście to jest bliskie współtwórcom prezentowanej wizji. Opiera się ono, między innymi, na założeniu o potrzebie pobudzania aktywności obywatelskiej, wspierania słabszych grup społecznych przez aktywizację czy potrzebie zwiększenia efektywności zatrudnieniowej.⁶

2. Wizja rozwoju ekonomii społecznej w świetle dokumentów krajowych

Dokumenty krajowe są istotnym punktem odniesienia dla tworzenia wizji rozwoju ekonomii społecznej w Regionie. Dokumentem o charakterze średniookresowym, w którym podkreśla się istotną rolę ekonomii społecznej jest **Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju**, w

⁴ *Social policy in the European Union 1999-2019: the long and winding road*, Edited by Bart Vanhercke, Dalila Ghailani and Slavina Spasova with Philippe Pochet, Brussels 2020, European Trade Union Institute (ETUI) and European Social Observatory (OSE), s. 170.

⁵ *Programowanie perspektywy finansowej 2014-2020. Umowa Partnerstwa*. Ministerstwo Funduszy i Polityki Regionalnej, styczeń 2020, s. 135.

⁶ Arkadiusz Karwacki, Marek Rymsza, Meandry upowszechniania koncepcji aktywnej polityki społecznej w Polsce, [w:] Grewiński Mirosław, Rymsza Marek (red.), *Polityka aktywizacji w Polsce. Usługi reintegracji w sektorze gospodarki społecznej*, WSP TWP, Warszawa 2011.

której wskazano na potrzebę wsparcia dla podmiotów ekonomii społecznej i solidarnej (spółdzielczej). Zapowiedziano tam w szczególności:

przygotowanie rozwiązań prawnych ułatwiających ich bieżącą działalność, a także premiowanie tych form działania w przypadku realizacji usług zleczanych przez administrację rządową i samorządową. Przygotowany zostanie mechanizm zachęt podatkowych dla ich rozwoju oraz zwiększenia skali działalności”⁷

Zwrócono też tam uwagę w szczególności na „poprawę dostępności do usług, w tym społecznych i zdrowotnych; wsparcie grup zagrożonych ubóstwem i wykluczeniem oraz zapewnienie spójności działań na rzecz integracji społecznej”.⁸

Najistotniejszym dokumentem jest Krajowy Program Rozwoju Ekonomii Społecznej (KPRES). Tworząc wizję LPRES, odwoływano się także do założeń i treści innych tekstów.

Krajowy Program Rozwoju Ekonomii Społecznej. Ekonomia Solidarności Społecznej (KPRES) jako kluczowy dokument dla rozwoju ekonomii społecznej

KPRES stanowi program rozwoju w rozumieniu art. 15 ust. 4 pkt 2 ustawy z dnia 6 grudnia 2006 r. o zasadach prowadzenia polityki rozwoju (Dz. U. z 2019 r. poz. 1295) i jest dokumentem o charakterze operacyjno-wdrożeniowym, ustanowionym w celu realizacji średniookresowej strategii rozwoju kraju – Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju, przyjętej uchwałą nr 8 Rady Ministrów z dnia 14 lutego 2017 r. oraz innych strategii rozwoju, przede wszystkim Strategii Rozwoju Kapitału Społecznego, Strategii Rozwoju Kapitału Ludzkiego, Strategii Sprawne Państwo. W KPRES zaprezentowano plany i działania realizowane przez administrację rządową na szczeblu krajowym oraz kompleksową strukturę systemu wsparcia ekonomii społecznej na poziomie regionalnym.

Prezentowana w tym Programie wizja jest zgodna zarówno z długofalowym celem strategicznym KPRES jak i z jego celem głównym.

○ Długofalowy cel strategiczny KPRES:

Ekonomia społeczna i solidarna stanie się istotnym instrumentem polityki społecznej, wsparcia rozwoju społecznego oraz lokalnego.⁹

○ Cel główny KPRES:

Do roku 2023 podmioty ekonomii społecznej i solidarnej będą ważnym elementem aktywizacji i integracji społecznej osób zagrożonych wykluczeniem społecznym oraz dostarczycielami usług użyteczności publicznej i realizatorami zadań z zakresu rozwoju lokalnego.¹⁰

⁷ Uchwała nr 8 Rady Ministrów z dnia 14 lutego 2017 r. w sprawie przyjęcia Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.) (M.P. poz. 260).

⁸ Tamże.

⁹ Krajowy Program Rozwoju Ekonomii Społecznej. Ekonomia Solidarności Społecznej, Warszawa 2019, s. 22.

¹⁰ Tamże.

- **Rozwój lokalny jako cel ekonomii społecznej**

Wizja rozwoju ekonomii społecznej w województwie lubuskim w zakresie ukierunkowania działań na rozwój lokalny jest zgodna nie tylko z założeniami zawartymi w dokumentach formalnych, ale także z „duchem” ekonomii społecznej. Dobrze został on wyrażony w Manifeście Ekonomii Społecznej, gdzie podkreśla się jej lokalny – wspólnotowy charakter.¹¹ Manifest mówi o istotnej roli relacji między ludźmi, organizacjami i instytucjami w społecznościach lokalnych. Relacje te mają służyć nie tylko trafniejszemu definiowaniu lokalnych problemów, ale też wspólnemu poszukiwaniu zasobów i skutecznych rozwiązań.¹² Dlatego, między innymi Wizja tutaj prezentowana mówi o potrzebie przestrzeni dla realizacji inicjatyw oddolnych i wzmacnianiu społeczności.

Krajowy Program Przeciwdziałania Ubóstwu i Wykluczeniu Społecznemu 2020. Nowy wymiar aktywnej integracji jako istotny punkt odniesienia

Krajowy Program Przeciwdziałania Ubóstwu i Wykluczeniu Społecznemu 2020. Nowy wymiar aktywnej integracji, w podobny sposób opisuje preferowane tutaj podejście: *W dużo większym stopniu promowana i akcentowana będzie praca wobec całych społeczności, tak aby prowadzić do pełnego włączenia członków środowiska lokalnego.*¹³ W tym samym programie znajdujemy potwierdzenie przekonania o skuteczności takich działań, które realizowane są w ramach współpracy międzysektorowej, z silnym udziałem sektora pozarządowego:

*Działania te realizowane będą w sposób systemowy przez jednostki organizacyjne pomocy społecznej, podmioty zatrudnienia socjalnego oraz organizacje obywatelskie, w tym także przez spółdzielnie socjalne, zaadresowane do osób wykluczonych społecznie oraz osób w ich otoczeniu (członków rodzin i sąsiadów).*¹⁴

- **Ekonomia społeczna a rozwój usług lokalnych (deinstytucjonalizacja)**

Przedstawiona wizja jest spójna z ideą deinstytucjonalizacji. Zgodnie z nią szczególnie promowane są działania służące stopniowemu odchodzeniu od organizowania usług wobec osób niesamodzielnych, starszych, niepełnosprawnych w dużych instytucjach na rzecz form kameralnych, rodzinnych i środowiskowych. Preferowane są rozwiązania służące zapewnieniu różnych form opieki, najbliżej środowiska danej osoby. Podmioty ekonomii społecznej, zgodnie z przedstawioną wizją mają się stać dostawcami wysokiej jakości usług dopasowanych do specyficznych potrzeb odbiorców. Usługi te mają być świadczone na poziomie lokalnym lub sublokalnym w sposób maksymalnie zindywidualizowany. Planowane uchwalenie krajowej strategii deinstytucjonalizacji¹⁵ powinno być silnym impulsem do rozwoju usług świadczonych lokalnie przez podmioty ekonomii społecznej.

¹¹ *Manifest Ekonomii Społecznej*, Gdańsk, 27 czerwca 2008, s. 2.

¹² Tamże.

¹³ Krajowy Program Przeciwdziałania Ubóstwu i Wykluczeniu Społecznemu 2020. Nowy wymiar aktywnej integracji, s. 70.

¹⁴ Tamże.

¹⁵ W momencie zakończenia prac nad redagowaniem LPRES (wrzesień 2020), strategia deinstytucjonalizacji była przygotowana tylko w zarysie. Nie możemy więc w tym miejscu odnieść się do jej zapisów.

3. Wiodąca rola samorządu terytorialnego w rozwoju ekonomii społecznej

W świetle KPRES wiodącą rolę w zakresie wspierania ekonomii społecznej pełnią samorządy województwa.¹⁶ Do zadań samorządów województwa należy, między innymi, przygotowanie, realizacja i monitorowanie Regionalnego Programu Rozwoju Ekonomii Społecznej, przyjmowanego przez zarząd województwa, uwzględniającego regionalną specyfikę i uwarunkowania, a także kierunki rozwoju ekonomii społecznej wyznaczone na szczeblu krajowym; uczestnictwo w konsultowaniu programów oraz innych dokumentów w zakresie ekonomii społecznej i solidarnej, służące realizacji umowy partnerstwa; koordynowanie rozwoju usług społecznych użyteczności publicznej w województwie; wspieranie partnerskiej współpracy gminnych i powiatowych jednostek samorządu terytorialnego z podmiotami ekonomii społecznej i solidarnej, zwłaszcza w zakresie wspólnego programowania, realizacji i monitorowania lokalnej polityki rozwoju społecznego; opiniowanie, monitorowanie i ewaluacja jakości usług wsparcia dla podmiotów ekonomii społecznej i solidarnej, świadczonych przez Ośrodki Wsparcia Ekonomii Społecznej.¹⁷

Prezentowana tutaj wizja jest w dużej mierze efektem takiego właśnie zaangażowania samorządu województwa lubuskiego, a szczególnie Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej (ROPS) w Zielonej Górze, jako jednostki odpowiedzialnej za koordynację działań związanych z ekonomią społeczną. ROPS jest organizatorem spotkań i konsultacji służących wypracowaniu Lubuskiego Programu Rozwoju Ekonomii Społecznej. Oprócz wymienionych wyżej dokumentów strategicznych programowych, opiera się także na przesłankach zawartych w dokumentach regionalnych.

Strategia Rozwoju Województwa Lubuskiego 2020

Jednym z celów Strategii (Cel operacyjny 3.4) jest promocja włączenia zawodowego i społecznego.

Strategia wskazuje kilka kierunków interwencji sprzyjających realizacji tego celu, a wśród nich takie, które bezpośrednio odnoszą się do ekonomii społecznej:

Ograniczenie skali zjawiska wykluczenia społecznego i ubóstwa poprzez:

- *promocję i rozwój pracy socjalnej i ekonomii społecznej,*
- *tworzenie kompleksowego systemu wsparcia osób starszych, niepełnosprawnych, uzależnionych oraz dotkniętych przemocą w rodzinie,*
- *rozwój różnorodnych usług opiekuńczych.*¹⁸

W świetle projektu Strategii Rozwoju Województwa Lubuskiego 2030¹⁹ ten kierunek interwencji ma być utrzymany i dodatkowo poszerzony o nowe wątki. Autorzy strategii podkreślają, że *niezmiernie istotnym wyzwaniem dla regionu jest skoncentrowanie się na*

¹⁶ Krajowy Program Rozwoju Ekonomii Społecznej. Ekonomia Solidarności Społecznej, Warszawa 2019, s. 59.

¹⁷ Tamże, s.59-60.

¹⁸ Strategia Rozwoju Województwa Lubuskiego 2020, s. 48.

¹⁹ Strategia Rozwoju Województwa Lubuskiego 2030 (projekt).

efektywniejszym wdrażaniu polityki młodzieżowej oraz polityce senioralnej, w tym „srebrnej gospodarce” (s. 6). W związku przyjęciem powyższego założenia, uznano, że istotnym kierunkiem interwencji będzie promocja włączenia społeczno-zawodowego oraz kompleksowe wsparcie seniorów. Warto podkreślić, że zgodnie z zaleceniami KPRES w województwie lubuskim planuje się rozwój doradztwa i promocji w zakresie rozwoju srebrnej gospodarki²⁰ i gospodarstw opiekuńczych²¹. Dzięki temu powstanie nowa przestrzeń aktywności dla podmiotów ekonomii społecznej.

Strategia Polityki Społecznej Województwa Lubuskiego na lata 2014-2020

Strategia formułuje następujące cele:

- *Wyrównywanie szans rozwojowych dzieci i młodzieży;*
- *Zapobieganie wykluczeniu społecznemu osób i rodzin oraz ich integracja ze społeczeństwem;*
- *Doskonalenie systemu wsparcia społecznego;*
- *Wspieranie społeczeństwa obywatelskiego²²*

Wymienione cele znajdują bezpośrednie lub pośrednie odzwierciedlenie w Lubuskim Programie Rozwoju Ekonomii Społecznej.

Diagnoza społeczno-gospodarcza województwa lubuskiego, 2019

Diagnoza została opracowana przez Zespół roboczy do spraw Strategii Rozwoju Województwa Lubuskiego i stanowi podstawę do aktualizacji tej strategii z perspektywą do 2030 r. W jednym z punktów diagnoza wprost odnosi się do ekonomii społecznej i jej znaczenia:

Potencjał podmiotów ekonomii społecznej rzadko był wykorzystywany przez jednostki samorządu terytorialnego. Relatywnie mała liczba podopiecznych i nierównomierne rozmieszczenie placówek wsparcia oferujących różne usługi powoduje występowanie obszarów o ograniczonych możliwościach wsparcia osób wykluczonych.²³

W momencie tworzenia LPRES, wojewódzkie dokumenty strategiczne na kolejne okresy nie zostały jeszcze uchwalone. Biorąc jednak pod uwagę, że cytowana wyżej Diagnoza będzie jedną z istotnych przesłanek ich zawartości, należy się spodziewać, że ekonomia społeczna i jej funkcje zostaną w nich uwzględnione.

²⁰ Jednym z narzędzi polityki senioralnej w województwie jest projekt Projekt Silver SMEs. <https://www.interregeurope.eu/silversmes/good-practices/>. Ma on na celu poprawę wdrażania i realizacji polityk regionalnych na rzecz konkurencyjności małych i średnich przedsiębiorstw (MŚP) poprzez wykorzystanie możliwości wynikających ze srebrnej gospodarki. Celem wspierania rozwoju nowych MŚP w srebrnej gospodarce jest tworzenie usług i towarów, które przyczynią się do poprawy jakości życia w starzejącym się społeczeństwie, w szczególności na obszarach wiejskich. W ramach projektu zgromadzono 60 przykładów dobrych praktyk pochodzących z ośmiu krajów oraz z wykorzystaniem przykładów dobrych praktyk z innych krajów europejskich prezentowanych w ramach projektu Silver SMEs. UE.

http://www.region.zgora.pl/strony/23,projekt_8222_silver_smes_8221.html<https://www.interregeurope.eu/silversmes/>

²¹ Jednym ze wskaźników realizacji LPRES jest opracowanie modelu tworzenia gospodarstw opiekuńczych.

²² Strategia Polityki Społecznej Województwa Lubuskiego na lata 2014-2020, s. 25.

²³ Diagnoza społeczno-gospodarcza województwa lubuskiego, 2019, s. 19.

Spółeczna specyfika województwa lubuskiego polega, między innymi na tym, że nie ma ono długoletniej tradycji. Jest to jednak okoliczność, która pozwala budować tożsamość i wizję rozwoju w oparciu o planowanie wspólnej przyszłości. Lubuszan – jak pokazują analizy socjologiczne - w większym stopniu spaja i będzie spajało pragmatyczne niż romantyczno-symboliczne podejście do problematyki regionalnej. Jednym z przejawów takiego podejścia i ważnym zadaniem jest wspólna troska o jak najlepsze wykorzystanie funduszy unijnych.²⁴ Ten atrybut Regionu przejawia się również w sferze programowania i realizacji działań w zakresie ekonomii społecznej.

²⁴ Dorota Bazuń, Mariusz Kwiatkowski, Lubuskie sieci inkluzji. Tożsamość regionalna – kapitał społeczny – aktywna integracja, Warszawa 2015, s. 37-38.

3. Cele Lubuskiego Programu Rozwoju Ekonomii Społecznej i ich uzasadnienie

Cel nadrzędny:

W roku 2023 ekonomia społeczna stanowi ważny czynnik wzrostu zatrudnienia i spójności społecznej społeczności lokalnych województwa lubuskiego.

CEL GŁÓWNY

Do roku 2023 podmioty ekonomii społecznej staną się ważnym narzędziem aktywizacji i integracji mieszkańców oraz dostarczycielem usług użyteczności publicznej we wspólnotach lokalnych

Rezultat nadrzędny:

Wzmocnienie ekonomii społecznej jako czynnika aktywizacji mieszkańców oraz zróżnicowanego rozwoju społeczności lokalnych.

CELE SZCZEGÓŁOWE

CEL 1

Zwiększenie udziału podmiotów ekonomii społecznej w działaniach na rzecz społeczności lokalnych

CEL 2

Wzrost aktywności zawodowej osób oddalonych od rynku pracy

CEL 3

Wzmocnienie potencjału ekonomii społecznej

Jak już wyżej zaznaczono, Lubuski Program Rozwoju Ekonomii Społecznej 2023 powstawał w sposób partycypacyjny i wieloetapowo. Istotnym etapem było przygotowanie,

przeprowadzenie i uwzględnienie w Programie diagnozy stanu ekonomii społecznej w województwie lubuskim.²⁵ Obszerny raport z badań zawiera szeroki zestaw danych oraz rekomendacji, które zostały uwzględnione przy tworzeniu Programu. W tym miejscu omawiamy tylko najistotniejsze jego ustalenia.

W diagnozie zgromadzono dane, które były podstawą oceny kondycji ekonomii społecznej w Regionie, scharakteryzowano podmioty ekonomii społecznej, w tym podmioty reintegracyjne, ich zakres działania, stan i potencjały. Przedstawiono i poddano ocenie stan współpracy międzysektorowej oraz zadań realizowanych przez ośrodki wsparcia ekonomii społecznej (OWES w Zielonej Górze i LOWES w Gorzowie). Ustalono listę czynników i barier rozwoju lubuskiej ekonomii społecznej, zaproponowano przyjęcie określonych kierunków interwencji społecznej i sformułowano rekomendacje dla poszczególnych typów interesariuszy.

W tabeli nr 1 przedstawiono listę zidentyfikowanych dzięki diagnozie czynników i barier w rozwoju ekonomii społecznej w województwie lubuskim. Lista ta stała się jedną z istotnych przesłanek przyjętych w programie celów. Wskazuje ona, po pierwsze, że ekonomia społeczna potrzebuje wzmocnienia po to, by skutecznie służyć mieszkańcom i społecznościom lokalnym (cel główny). Po drugie, że trzeba poszerzyć przestrzeń dla aktywności podmiotów ekonomii społecznej w społecznościach lokalnych (cel szczegółowy nr 1). Po trzecie, trzeba ukierunkować działania na wzrost aktywności osób oddalonych od rynku pracy (cel szczegółowy nr 2) oraz wzmocnić podmioty w sposób bardziej elastyczny i zindywidualizowany (cel szczegółowy nr 3).

Tabela 1. Czynniki i bariery rozwoju ES w województwie lubuskim.

Aspekty/Podmioty	Czynniki	Bariery
Podmioty reintegracyjne Centra integracji społecznej Kluby integracji społecznej Warsztaty terapii zajęciowej Zakłady Aktywizacji Zawodowej	Rozbudowana sieć podmiotów reintegracyjnych	Powoływanie CIS bez odpowiedniego rozpoznania lokalnych potrzeb Słabe powiązania między podmiotami reintegracyjnymi w sektorze ES Brak stałego finansowania – słaba kondycja finansowa podmiotów (CIS)

²⁵ Jak osiągnąć efekt synergii? Diagnoza stanu ekonomii społecznej w województwie lubuskim, Dorota Bazuń, Joanna Frątczak-Muller, Anna Mielczarek-Żejmo, Mariusz Kwiatkowski, Zielona Góra 2019.

Przedsiębiorstwa społeczne	Wzrost liczby podmiotów w latach 2016-2018	Krótki okres działalności ponad połowy przedsiębiorstw społecznych i ich słaba kondycja (majątek, finanse, organizacja pracy) Ograniczona trwałość nowo powołanych podmiotów Małe zainteresowanie PS/PES świadczeniem usług społecznych (szczególnie w zakresie wsparcia seniorów)
Współpraca międzysektorowa	Przekonanie reprezentantów sektora ES o potrzebie współpracy międzysektorowej	Słabe przygotowanie podmiotów do współpracy z JST i przedsiębiorstwami komercyjnymi Słabe zainteresowanie współpracą ze strony JST (samorządów oraz instytucji im podległych) oraz przedstawicieli sektora biznesu
Działalność ROPS	Współkreowanie polityki społecznej i intensywne działania na rzecz koordynacji i promocji ES	Ograniczony wpływ na sytuację sektora i jego otoczenia
Działalność OWES	Aktywność w zakresie tworzenia nowych podmiotów i miejsc pracy	Ograniczona elastyczność w reagowaniu na potrzeby podmiotów
Działalność JST	Zwiększenie liczby zadań powierzanych PES	Niskie kwoty zamówień na usługi świadczone przez PES Krótkie terminy umów na realizację zadań
Działalność JOPS Ośrodki pomocy społecznej Powiatowe centra pomocy rodzinie	Uczestnictwo w projektach aktywizacyjnych	Niewielkie zainteresowanie współpracą z PES Małe zainteresowanie OPS i PCPR realizacją projektów z zakresu włączenia społecznego, finansowanych w ramach RPO - L2020
Działalność PUP	Uczestnictwo w projektach aktywizacyjnych, udzielanie wsparcia PES	Małe zainteresowanie współpracą z OPS

Źródło: opracowanie własne.

W diagnozie poszukiwano odpowiedzi na pytanie nawiązujące do nazwy projektu realizowanego przez Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Zielonej Górze „Jak osiągnąć efekt synergii?” Najkrótsza odpowiedź na to pytanie przedstawiona została w zakończeniu diagnozy i brzmi następująco:

Warunkiem osiągnięcia efektu synergii w zakresie rozwoju ekonomii społecznej w województwie lubuskim jest zwiększenie zaangażowania wszystkich interesariuszy, wzmocnienie wszystkich form współpracy wewnątrz- i międzysektorowej oraz podjęcie wspólnych działań na rzecz systematycznego i trwałego rozwoju.²⁶

²⁶ Tamże, s. 70.

4. Struktura Lubuskiego Programu Rozwoju Ekonomii Społecznej

W lubuskim Programie Rozwoju Ekonomii Społecznej wytyczono trzy priorytety. Za szczególnie istotne uznano położenie w nich nacisku na indywidualizację podejścia do rozwoju ekonomii społecznej zarówno w odniesieniu do osób jak i instytucji działających w jej sektorze. Wskazano w nich także konieczność dokładania starań na rzecz wspierania inicjatyw oddolnych oraz wspierania trwałej, wielopoziomowej współpracy. Priorytety dotyczą podstawowych warunków rozwoju ekonomii społecznej w regionach, mają więc charakter przekrojowy i odnoszą się do wszystkich wyznaczonych w Programie celów.

PRIORYTETY PRZEKROJOWE

1. Indywidualizacja podejścia do rozwoju ES.
2. Wsparcie działań oddolnych.
3. Wielopoziomowa i trwała współpraca.

CELE SZCZEGÓŁOWE

CEL SZCZEGÓŁOWY I	CEL SZCZEGÓŁOWY II	CEL SZCZEGÓŁOWY III
Zwiększenie udziału podmiotów ekonomii społecznej w działaniach na rzecz społeczności lokalnej	Wzrost aktywności zawodowej osób oddalonych od rynku pracy	Wzmocnienie potencjału ekonomii społecznej

DZIAŁANIA

Działanie 1.1. Promowanie i rozwijanie aktywności obywatelskiej	Działanie 2.1. Rozwój zatrudnienia w sektorze ES	Działanie 3.1. Wzrost konkurencyjności PS na rynku
Działanie 1.2. Wspieranie współpracy PES z JST w realizacji usług społecznych użyteczności publicznej oraz zadań publicznych w zakresie rozwoju lokalnego	Działanie 2.2. Wzmocnienie sieci współpracy w zakresie skutecznej reintegracji	Działanie 3.2. Kształtowanie pozytywnych postaw wobec ES
Działanie 1.3. Rozwój usług społecznych	Działanie 2.3. Podniesienie kwalifikacji i umiejętności pracowników, członków i kadry zarządzającej PS/PES	Działanie 3.3. Wsparcie funkcjonowania systemu zarządzania w sektorze ES

Program jest realizowany przez dziewięć działań przypisanych do trzech celów szczegółowych. Zostaną one wykonane dzięki przeprowadzeniu 19 zadań. Poniżej zamieszczono sekwencyjny opis celów przyjętych w LPRES w powiązaniu z działaniami, zadaniami i wskaźnikami mierzącymi poziom ich realizacji.

CEL SZCZEGÓŁOWY I

Zwiększenie udziału podmiotów ekonomii społecznej w działaniach na rzecz społeczności lokalnej

Rozwój ekonomii społecznej nie jest możliwy bez rozwijania inicjatyw lokalnych oraz usług użyteczności publicznej. Wymaga to działań animacyjnych, umożliwiających powstawanie podmiotów obywatelskich, wspierania ich rozwoju, tworzenia partnerstw na rzecz rozwoju ekonomii społecznej i partycypacji społecznej, skutkujących tworzeniem sieci kooperacji pomiędzy podmiotami ES a jednostkami samorządu lokalnego oraz wewnątrz sektora ES. Wzajemne relacje sektora ES z samorządem lokalnym wymagają bowiem zintegrowanych działań na rzecz aktywnego włączenia partnerów w realizację lokalnych usług użyteczności publicznej. Chodzi tu zarówno o stosowanie zamówień społecznie odpowiedzialnych przez jednostki samorządu lokalnego jak i umiejętność realizacji takich zadań przez PES. Do tak rozumianego współdziałania potrzebne jest przygotowanie wszystkich uczestników tego procesu.

Dobre warunki współpracy powstają w ramach trwałego świadczenia usług przez PES i wykorzystywania trwałych powiązań kooperacyjnych z JST. Służy im podpisywanie długookresowych umów o powierzenie lub wsparcie realizacja zadań publicznych. Sprzyja im także w realizacji zadań publicznych przez samorządy lokalne wykorzystywanie wieloletnich programów współpracy z organizacjami pozarządowymi.

DZIAŁANIE 1.1.				
Promowanie i rozwijanie aktywności obywatelskiej				
Zadanie	Wskaźnik	Wartości wskaźnika w latach		Realizator
		2021	2022	
1. Motywowanie grup i środowisk do podejmowania aktywności ukierunkowanych na rozwój ES	Liczba środowisk, które przystąpiły do wspólnej realizacji przedsięwzięcia mającego na celu rozwój ekonomii społecznej	10	6	OWES
2. Inicjowanie i wspieranie powstawania grup osób i instytucji, zamierzających	Liczba grup inicjatywnych, które w wyniku działalności OWES wypracowały założenia dla utworzenia podmiotu ekonomii społecznej	6	2	OWES

rozpocząć działalność w formie PES (ze szczególnym uwzględnieniem seniorów)				
DZIAŁANIE 1.2.				
Wspieranie współpracy PES z JST w realizacji usług społecznych użyteczności publicznej oraz zadań publicznych w zakresie rozwoju lokalnego				
Zadanie	Wskaźnik	Wartości wskaźnika w latach		Realizator
		2021	2022	
3. Upowszechnianie zapisów związanych z wykorzystywaniem narzędzi ES w dokumentach strategicznych	Odsetek gmin i powiatów, które uwzględniły ekonomię społeczną w dokumentach programowych	70%	70%	ROPS
4. Upowszechnianie klauzul społecznych oraz społecznie odpowiedzialnych zamówień wśród przedstawicieli JST oraz PES, w tym wsparcie merytoryczne dla PES w zakresie przygotowania ofert w postępowaniach o udzielenie zamówienia publicznego	Odsetek JST udzielających zamówień przedsiębiorstwom społecznym (PS)	25%	30%	ROPS
	Odsetek JST stosujących klauzule społeczne w zamówieniach publicznych	35%	40%	ROPS
	Liczba PES przeszkolonych w zakresie przygotowania ofert w postępowaniach o udzielenie zamówienia publicznego	20	5	OWES
	Liczba PES korzystających ze wsparcia w przygotowaniu ofert w postępowaniach o udzielenie zamówienia publicznego	6	-	OWES
5. Upowszechnianie i wdrażanie wieloletnich programów współpracy JST – NGO i wieloletnich umów zlecenia zadań	Liczba JST, które uchwały wieloletnie programy współpracy z NGO	1	3	ROPS
	Liczba JST, które zawierają z PES długookresowe umowy na powierzenie lub wsparcie realizacji zadań publicznych	1	3	ROPS
DZIAŁANIE 1.3.				
Rozwój usług społecznych				
Zadanie	Wskaźnik	Wartości wskaźnika w latach		Realizator
		2021	2022	
6. Zwiększenie udziału podmiotów ekonomii społecznej w rozwoju usług społecznych	Liczba PES realizujących usługi społeczne	4	8	OWES
7. Przeprowadzanie diagnoz w zakresie zapotrzebowania na usługi społeczne i problemów społecznych	Liczba przeprowadzonych diagnoz w zakresie zapotrzebowania na usługi społeczne i problemów społecznych	1	-	ROPS

8. Wzmocnienie roli OPS w diagnozowaniu, programowaniu i upowszechnianiu ES	Liczba OPS uczestniczących w opracowaniu diagnoz na rzecz realizacji zadań związanych z rozwojem ES	50%	60%	ROPS
	Liczba OPS biorących udział w tworzeniu wieloletnich programów współpracy JST - NGO	2	2	ROPS
9. Rozwój usług społecznych na terenach wiejskich	Opracowanie modelu tworzenia gospodarstw opiekuńczych	1	-	ROPS

CEL SZCZEGÓŁOWY II

Wzrost aktywności zawodowej osób oddalonych od rynku pracy

Jednym z czynników rozwoju ekonomii społecznej i przedsiębiorstw społecznych jest współdziałanie prowadzące do tworzenia więzi pomiędzy nimi. Chodzi tu zarówno o tworzenie sieci wymiany myśli i dobrych praktyk, jak i więzi ekonomicznych wśród przedsiębiorstw społecznych. Może ono przyjąć postać sieci współpracy, partnerstw czy klastrów. Ich zadaniem jest wspieranie realizacji usług prozatrudnieniowych oraz usług użyteczności publicznej. Sieciowanie PES jest również ważne w obszarze reintegracji społeczno-zawodowej. Gwarantuje bowiem przeprowadzenie reintegracji odpowiadającej potrzebom jej uczestników. Ułatwia także realizację działań pobudzających inicjowanie tworzenia nowych podmiotów i przedsiębiorstw społecznych (szkolenia czy doradztwo indywidualne i grupowe). Podstawową usługą z tym związaną jest realizacja działań edukacyjnych zarówno na rzecz zwiększania liczby miejsc pracy w sektorze ES jak i przygotowania kadr PES do stabilnego funkcjonowania na rynku lokalnym.

DZIAŁANIE 2.1.				
Rozwój zatrudnienia w sektorze ES				
Zadanie	Wskaźnik	Wartości wskaźnika w latach		Realizator
		2021	2022	
10. Wsparcie tworzenia miejsc pracy w PS	Liczba miejsc pracy utworzonych w PES	40	-	OWES
11. Wsparcie procesu ekonomizacji organizacji pozarządowych	Liczba NGO, które dzięki wsparciu OWES rozpoczęły prowadzenie działalności gospodarczej lub odpłatnej	2	-	OWES
DZIAŁANIE 2.2.				
Wzmocnienie sieci współpracy w zakresie skutecznej reintegracji społeczno-zawodowej				
Zadanie	Wskaźnik	Wartości wskaźnika w latach		Realizator
		2021	2022	

12. Sieciowanie podmiotów reintegracyjnych (m.in. klastry, franczyza)	Liczba sieci (partnerstw/klastrów), których uczestnikiem jest PES o charakterze reintegracyjnym	1	1	ROPS
13. Realizacja ścieżek reintegracji społeczno-zawodowej	Liczba OPS realizujących ścieżki reintegracji społeczno-zawodowej	10	15	ROPS
	Liczba PUP realizujących ścieżki reintegracji społeczno-zawodowej	2	4	ROPS
DZIAŁANIE 2.3.				
Podniesienie kwalifikacji i umiejętności pracowników, członków i kadry zarządzającej PS/PES				
Zadanie	Wskaźnik	Wartości wskaźnika w latach		Realizator
		2021	2022	
14. Realizacja zadań edukacyjnych dla PES	Liczba przydzielonych bonów szkoleniowych/zrealizowanych szkoleń podnoszących kwalifikacje i umiejętności uczestników PES	20	-	OWES

CEL SZCZEGÓŁOWY III

Wzmocnienie potencjału sektora ekonomii społecznej

Tworzenie silnych podmiotów ekonomii społecznej wymaga działań zwiększających kompetencje ich liderów oraz dostępu do usług wsparcia zwiększających zarówno zdolności zarządcze kadry (finansowego, planowania strategicznego, promocji, marketingu, zasobów ludzkich) oraz społecznych, jak budowanie współpracy w wymiarze lokalnym. Rozwój tych kompetencji wymaga istnienia wyspecjalizowanego systemu wsparcia, który będzie diagnozował potrzeby PES oraz dostarczał im wiedzy i rozwijał ich umiejętności na etapie działania przedsiębiorstw.

Dodatkowo należy podejmować działania na rzecz kształtowania pozytywnych postaw wobec ekonomii społecznej i jej podmiotów w środowiskach lokalnych. Działanie to powinno być zbieżne z budowaniem trwałej współpracy pomiędzy podmiotami sektora publicznego, działającymi na rzecz rozwoju ekonomii społecznej i stałym podnoszeniem kompetencji ich kadr, ponieważ rozwój ekonomii społecznej dokonuje się tam, gdzie istnieje zaufanie jako fundament wzajemnych relacji obywateli, instytucji i podmiotów we wspólnocie samorządowej.

DZIAŁANIE 3.1.				
Wzrost konkurencyjności PS				
Zadanie	Wskaźnik	Wartości wskaźnika w latach		Realizator
		2021	2022	
15. Rozwój usług wsparcia ekonomii społecznej poprzez dostęp do kompleksowego pakietu wsparcia doradczego i usługowego w ramach OWES (animacja, inkubacja, wsparcie biznesowe)	Liczba podmiotów ekonomii społecznej korzystających z oferty (doradczej/usługowej) OWES	40	10	OWES
	Liczba przeprowadzonych diagnoz monitorujących potrzeby PES	40	5	OWES
DZIAŁANIE 3.2.				
Kształtowanie pozytywnych postaw wobec ES				
Zadanie	Wskaźnik	Wartości wskaźnika w latach		Realizator
		2021	2022	
16. Przeprowadzenie kampanii społecznych oraz innych inicjatyw budujących pozytywny obraz sektora ES	Liczba przeprowadzonych kampanii/targów w obszarze ES	3	1	ROPS OWES
17. Budowanie marki PS	Liczba PES nagrodzonych w konkursie Lubuski Włócznik. Lider biznesu społecznego	4	-	ROPS
DZIAŁANIE 3.3.				
Wsparcie funkcjonowania systemu zarządzania w sektorze ES				
Zadanie	Wskaźnik	Wartości wskaźnika w latach		Realizator
		2021	2022	
18. Budowanie trwałej współpracy pomiędzy instytucjami i podmiotami działającymi na rzecz rozwoju ES	Liczba spotkań ROPS/OWES/IZ RPO	2	-	ROPS
19. Stałe podnoszenie kompetencji osób zaangażowanych w realizację polityki społecznej w obszarze ES	Liczba pracowników ROPS/OWES/JOPS/JST, którzy podnieśli swoje kompetencje w zakresie ES	100	5	ROPS OWES

5. Zarządzanie Programem

Realizacja Lubuskiego Programu Rozwoju Ekonomii Społecznej przewidziana jest na lata 2021-2023. Wymaga wdrażania działań o wymiarze prawnym, edukacyjnym, finansowym i organizacyjnym realizowanych przez czterech głównych partnerów procesu: Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Zielonej Górze, Lubuski Ośrodek Wsparcia Ekonomii Społecznej w Gorzowie Wielkopolskim, Ośrodek Wsparcia Ekonomii Społecznej w Zielonej Górze i Regionalny Komitet Rozwoju Ekonomii Społecznej. Wdrażanie Programu zostało oparte o trzy podstawowe mechanizmy. Należą do nich: organizacja procesu budowy sektora ES (koordynacja działań), zarządzanie wykonaniem zapisów Programu (realizacja LPRES), kontrolowanie wyników podejmowanych działań (monitoring i ewaluacja skuteczności realizacji Programu).

Na mocy zapisów Krajowego Programu Rozwoju Ekonomii Społecznej instytucją samorządu województwa lubuskiego odpowiadającą za koordynację i realizację Programu jest Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej. Jednostką zapewniającą instytucjonalne wsparcie dla działań operatora jest Wydział Koordynacji Ekonomii Społecznej. Dysponuje on odpowiednim personelem do inicjowania i wdrażania projektów związanych z prowadzonym procesem wykonania Programu. Ponadto, ze względu na łatwość nawiązywania współpracy z partnerami tego procesu odgrywa kluczową rolę w inicjowaniu współpracy na rzecz procesu rozwoju ES w województwie lubuskim, stwarzając warunki dla osiągnięcia szerokiego partnerstwa i udziału różnych podmiotów w realizacji LPRES. Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Zielonej Górze odpowiada za realizację zadań z zakresu:

- organizację i obsługę konsultacji społecznych, spotkań, konferencji i innych form udziału w dyskusji nad Programem podmiotów sektora ES i mieszkańców województwa lubuskiego
- promocję Programu
- realizację wskaźników LPRES
- rozwój współpracy w sektorze ES i sieciowanie jego podmiotów
- inicjowanie i organizowanie dyskusji publicznych związanych z istotnymi fazami procesu realizacji założeń LPRES, bądź zmianami mogącymi wpłynąć na jego realizację z udziałem władz lokalnych i regionalnych, instytucji realizujących politykę regionalną, partnerów realizacji Programu
- informowanie o założeniach Programu na stronie internetowej projektu
- opracowanie aktualizacji Programu
- tworzenie założeń dla kolejnego okresu programowania.

Podmiotem wspierającym zarządzanie procesem realizacji, w szczególności programowaniem i planowaniem procesu, jego realizacją i monitorowaniem jest Regionalny Komitet Ekonomii Społecznej. Taki dobór członków zespołu gwarantuje zarówno odpowiednią

realizację Programu jak i instytucjonalną współpracę z partnerami społeczno-gospodarczymi oraz z innymi jednostkami publicznymi.

6. Monitorowanie realizacji Lubuskiego Programu Rozwoju Ekonomii Społecznej

Za monitorowanie Programu odpowiedzialny jest Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Zielonej Górze. Monitoring będzie prowadzony przez cały okres realizacji Programu. Jego celem jest stałe zbieranie danych dające możliwość oceny postępów w jego wdrażania i osiąganego stopnia realizacji celów. Drugim celem monitoringu jest charakterystyka systemu wsparcia ekonomii społecznej w województwie lubuskim. Wyznaczone cele są efektem obowiązków wynikających z wdrażania programu i realizacji koordynacyjnej funkcji ROPS. W ramach monitoringu będą zbierane dane na poziomie regionalnym, ROPS jest również odpowiedzialny za jakość i agregację danych dostarczanych przez jednostki samorządu terytorialnego i jednostki im podległe.

- podstawowym dokumentem monitoringu będzie raport roczny z realizacji wskaźników LPRES. Raport będzie zawierać:
- opis ogólnej sytuacji przedsiębiorczości społecznej w Regionie
- dane dotyczące rozwoju przedsiębiorczości społecznej w regionie na podstawie wskaźników Programu
- dane na temat stanu realizacji Programu
- ocenę trwałości funkcjonowania podmiotów ekonomii społecznej
- rekomendacje w zakresie rozwoju ekonomii społecznej w Regionie.

Dane do raportu będą zbierane w stałym monitoringu dotyczącym działań realizatorów Programu oraz jego adresatów. Wśród najważniejszych źródeł wymienia się dane własne ROPS, statystyki prowadzone przez PUP, OWES, dane urzędu statystycznego, dane jednostek samorządów terytorialnych i jednostek organizacyjnych pomocy społecznej.

Raport roczny będzie zatwierdzany przez Dyrektora Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej w Zielonej Górze. Po zatwierdzeniu będą przekazywane do konsultacji Regionalnemu Komitetowi Rozwoju Ekonomii Społecznej. W ramach współpracy z Komitetem będą opracowywane rekomendacje dotyczące realizacji Programu w kolejnych latach jego obowiązywania. Następnie Raport będzie przyjmowany przez Zarząd Województwa Lubuskiego i publikowany na stronie Wydziału Koordynacji Ekonomii Społecznej Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej w Zielonej Górze.

Poniższa tabela zawiera informacje na temat wartości docelowych założonych rezultatów.

Tabela 2. Wartości docelowe wskaźników rezultatów LPRES

Działanie	Wskaźnik	Źródło danych	Rezultat	Wartość docelowa
1.1. Promowanie i rozwijanie aktywności obywatelskiej	Liczba środowisk, które przystąpiły do wspólnej realizacji przedsięwzięcia mającego na celu rozwój ekonomii społecznej	Sprawozdanie OWES	Zwiększenie liczby środowisk aktywnych w realizacji przedsięwzięć z zakresu ES i mających na celu jej rozwój do 16	16
	Liczba grup inicjatywnych, które w wyniku działalności OWES wypracowały założenia dla utworzenia podmiotu ekonomii społecznej	Sprawozdanie OWES	Zwiększenie liczby grup inicjatywnych, które wypracowały założenia dla utworzenia PES do 8	8
1.2. Wspieranie współpracy PES z JST w realizacji usług społecznych użyteczności publicznej oraz zadań publicznych w zakresie rozwoju lokalnego	Odsetek gmin i powiatów, które uwzględniły ekonomię społeczną w dokumentach programowych	Dane ROPS	Stosowanie zapisów związanych z ES w dokumentach programowych przez co najmniej 70 % gmin i powiatów	70%
	Odsetek JST udzielających zamówień PS	Dane ROPS	Zlecenie zadań PES przez co najmniej 30% JST i JOPS	30%
	Odsetek JST stosujących w zamówieniach klauzule społeczne	Dane JST i JOPS	Stosowanie klauzul społecznych w zamówieniach publicznych przez co najmniej 40 % JST i JOPS	40%
	Liczba PES przeszkolonych w zakresie przygotowania ofert w postępowaniach o udzielenie zamówienia publicznego	Sprawozdanie OWES	Przeszkolenie PES w zakresie przygotowania ofert	25
	Liczba PES korzystających ze wsparcia w przygotowaniu ofert w postępowaniach o udzielenie zamówienia publicznego	Sprawozdanie OWES	Przeszkolenie PES w zakresie przygotowania ofert	6
	Liczba JST, które uchwaliły wieloletnie programy współpracy z NGO	Dane JST	Uchwalenie przez co najmniej 3 JST wieloletnich programów współpracy z NGO	3
	Liczba JST, które zawierają z PES długookresowe umowy na	Dane JST	Zawieranie długookresowych umów PES na realizację zadań publicznych przez co najmniej 3 JST	3

	powierzenie lub wsparcie realizacji zadań publicznych			
1.3. Rozwój usług społecznych	Liczba PES realizujących usługi społeczne	Sprawozdanie OWES	Zwiększenie liczby PES realizującej usługi społeczne	8
	Liczba przeprowadzonych diagnoz w zakresie zapotrzebowania na usługi społeczne i problemów społecznych	Dane ROPS	Przeprowadzenie diagnozy w zakresie zapotrzebowania na usługi społeczne i problemów społecznych	1
	Liczba OPS uczestniczących w opracowaniu diagnoz na rzecz realizacji zadań związanych z rozwojem ES	Dane ROPS	Zwiększenie liczby OPS uczestniczących w opracowaniu diagnoz na rzecz realizacji zadań związanych z rozwojem ES do 60%	60%
	Liczba OPS biorących udział w tworzeniu wieloletnich programów współpracy JST - NGO	Dane ROPS	Dwa OPS uczestniczące w opracowaniu wieloletnich programów współpracy JST – NGO	2
	Opracowanie modelu tworzenia gospodarstw opiekuńczych	Dane ROPS	Opracowanie modelu tworzenia gospodarstw opiekuńczych	1
2.1. Rozwój zatrudnienia w sektorze ES	Liczba miejsc pracy utworzonych w PES	Sprawozdanie OWES	Powstanie 40 miejsc pracy w PS w wyniku udzielnych dofinansowań	40
	Liczba NGO, które dzięki wsparciu OWES rozpoczęły prowadzenie działalności gospodarczej lub odpłatnej.	Sprawozdanie OWES	Dwa NGO prowadzące działalność gospodarczą lub odpłatną działalność pożytku publicznego	2
2.2. Wzmocnienie sieci współpracy w zakresie skutecznej reintegracji społeczno-zawodowej	Liczba sieci (partnerstw/klastrów), których uczestnikiem jest PES o charakterze reintegracyjnym	Dane JST i JOPS PES reintegracyjne	Do roku 2023 będzie funkcjonować jedna sieć (partnerstwo/klaster), którego uczestnikiem będzie PES o charakterze reintegracyjnym	1
	Liczba OPS realizujących ścieżki reintegracji społeczno-zawodowej	Dane JOPS	Do roku 2023 piętnaście OPS będzie realizowało ścieżki reintegracji społeczno-zawodowej	15
	Liczba PUP realizujących ścieżki reintegracji społeczno-zawodowej	Dane PUP	Do roku 2023 4 PUP będą realizowały ścieżki reintegracji społeczno-zawodowej	4

2.3. Podniesienie kwalifikacji i umiejętności pracowników, członków i kadry zarządzającej PS/PES	Liczba przydzielonych bonów szkoleniowych/zrealizowanych szkoleń podnoszących kwalifikacje i umiejętności uczestników PES	Sprawozdanie OWES	Zwiększenie liczby bonów szkoleniowych / szkoleń podnoszących kwalifikacje i umiejętności uczestników PES do 20	20
3.1. Wzrost konkurencyjności PS	Liczba podmiotów ekonomii społecznej korzystających z oferty (doradczej/usługowej) OWES	Sprawozdanie OWES	Zwiększenie liczby PES korzystającej z pakietu wsparcia doradczego i usługowego w ramach OWES (animacja, inkubacja, wsparcie biznesowe) do 50	50
	Liczba przeprowadzonych diagnoz monitorujących potrzeby PES	Sprawozdanie OWES	Zwiększenie liczby diagnoz monitorujących potrzeby PES do 45	45
3.2. Kształtowanie pozytywnych postaw wobec ES	Liczba przeprowadzonych kampanii/targów w obszarze ES	Sprawozdanie OWES Dane ROPS	Do roku 2023 przeprowadzenie 5 kampanii/targów w obszarze ES	5
	Liczba PES nagrodzonych w konkursie Lubuski Włócznik. Lider biznesu społecznego	Dane ROPS	Liczba PES nagrodzonych w konkursie Lubuski Włócznik. Lider biznesu społecznego do roku 2023	4
3.3. Wsparcie funkcjonowania systemu zarządzania w sektorze ES	Liczba spotkań ROPS/OWES/IZ RPO	Dane ROPS	Liczba spotkań wzmacniających współpracę instytucji systemu zarządzania sektorem ES	2
	Liczba pracowników ROPS/OWES/JOPS/JST, którzy podnieśli swoje kompetencje w zakresie ES	Dane ROPS Sprawozdanie OWES	Zwiększenie liczby pracowników instytucji systemu zarządzania sektorem ES, które podniosły swoje kompetencje w zakresie ES do 100 osób	100

Źródło: opracowanie własne.

7. Indykatywne ramy finansowe Programu

Zasady finansowania realizacji Lubuskiego Programu Rozwoju Ekonomii Społecznej mają charakter ramowy, który dopasowany będzie do potrzeb podmiotów zaangażowanych w jego wdrażanie. Wykonanie Programu będzie wspierane przez następujące programy o charakterze operacyjnym oraz źródła finansowania:

- Europejski Fundusz Społeczny (Regionalny Program Operacyjny Lubuskie 2020)²⁷,
- Środki krajowe publiczne (budżet państwa, w tym fundusze celowe, m. in. Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych, Fundusz Pracy, środki własne jednostek samorządu terytorialnego),
- Środki prywatne (wkład własny do projektów).

1. Finansowanie działań w obszarze ekonomii społecznej (projekty OWES i ROPS) ze środków Regionalnego Programu Operacyjnego Lubuskie 2020 realizowane jest w ramach:

- Osi Priorytetowej 7. Równowaga społeczna,
 - Poddziałanie 7.6.1 Wsparcie rozwoju ES poprzez działania ośrodków wsparcia ekonomii społecznej – 12 875 579,00 EUR (stanowiące 85% dofinansowania projektów ze środków UE na cały okres programowania 2014-2020);
 - Poddziałanie 7.6.2 Koordynacja ekonomii społecznej – 981 860,00 EUR (stanowiące 85% dofinansowania projektów ze środków UE na cały okres programowania 2014-2020);

2. Finansowanie działań w obszarze usług społecznych ze środków Regionalnego Programu Operacyjnego Lubuskie 2020 realizowane jest w ramach:

- Osi Priorytetowej 7. Równowaga społeczna,
 - Działanie 7.5 Usługi społeczne – 13 066 296,00 EUR (stanowiące 85% dofinansowania projektów ze środków UE na cały okres programowania 2014-2020);

3. Finansowanie działań w obszarze aktywnej integracji ze środków Regionalnego Programu Operacyjnego Lubuskie 2020 realizowane jest w ramach:

- Osi Priorytetowej 7. Równowaga społeczna,
 - Działanie 7.1 Programy aktywnej integracji realizowane przez ośrodki pomocy społecznej – 5 674 430,00 EUR (stanowiące 85% dofinansowania projektów ze środków UE na cały okres programowania 2014-2020);
 - Działanie 7.2 Programy aktywnej integracji realizowane przez powiatowe centra pomocy rodzinie – 6 919 338,00 EUR (stanowiące 85% dofinansowania projektów ze środków UE na cały okres programowania 2014-2020);
 - Działanie 7.3 Programy aktywnej integracji realizowane przez inne podmioty – 13 380 875,00 EUR (stanowiące 85% dofinansowania projektów ze środków UE na cały okres programowania 2014-2020);
 - Działanie 7.4 Aktywne włączenie w ramach podmiotów integracji społecznej – 14 033 048,00 EUR (stanowiące 85% dofinansowania projektów ze środków UE na cały okres programowania 2014-2020).

²⁷ Dane finansowe dotyczące środków finansowych dostępnych w ramach działań RPO-Lubuskie 2020 zostały podane na podstawie Szczegółowego Opisu Osi Priorytetowych RPO-L2020 z dnia 15 września 2020 r.

Załącznik nr 1 – podmioty ekonomii społecznej w województwie lubuskim²⁸

Tabela 1. Przedsiębiorstwa społeczne w województwie lubuskim²⁹

I.p.	Nazwa podmiotu	forma prawna	adres
1.	Spółdzielnia Socjalna PAKO	spółdzielnia socjalna	Radowska 27 69-110 Kowalów
2.	„LiderFach” Spółdzielnia Socjalna	spółdzielnia socjalna	Dworcowa 1 67-115 Bytom Odrzański
3.	Dalej Razem Sp. z o.o.	spółka non profit (sp. z o.o.)	Sienkiewicza 10 65-44 Zielona Góra
4.	Dobiegiewska Fundacja Rozwoju	fundacja	Gorzowska 5 66-520 Dobiegiew
5.	Fundacja „AD OPERANDUM”	fundacja	Chłopickiego 2c/1 66-400 Gorzów Wlkp.
6.	Fundacja "JA I TY"	fundacja	Radoszyn 37A 66-213 Radoszyn
7.	Fundacja „Dla Drezdenka”	fundacja	Piłsudskiego 8 66-530 Drezdenko
8.	Fundacja Alfa Centauri	fundacja	Sycowice 3 66-100 Sulechów
9.	Fundacja Edukacji M. Montessori Ziarenko Wielkości	fundacja	Waszczyka 7/20 65-664 Zielona Góra
10.	Fundacja Inicjatyw Jestem Przedsiębiorczy	fundacja	Dębowa 11 66-100 Sulechów
11.	Fundacja Jupiter	fundacja	Teatralna 26 66-400 Gorzów Wlkp.
12.	Fundacja KreARTywni	fundacja	Słowacka 12/1 65-943 Zielona Góra
13.	Fundacja Lubuska Spiżarnia	fundacja	Nowosolska 5A 67-112 Siedlisko
14.	Fundacja Lubuski Globtroter	fundacja	Jana Pawła II 5/2 67-320 Małomice
15.	Fundacja Lubuskie Centrum Rozwoju i Integracji Społecznej Rytmy Żywiołów	fundacja	Witosa 25A 66-003 Zabór
16.	Fundacja Pałac Bojadła	fundacja	Kościelna 1 66-130 Bojadła
17.	Fundacja Perspektywa	fundacja	Kujawska 6 68-200 Żary

²⁸ Stan na dzień 02.12.2020 r.

²⁹ Aktualizowana na bieżąco baza przedsiębiorstw społecznych znajduje się na stronie internetowej <http://www.bazaps.ekonomiaspoleczna.gov.pl/>

I.p.	Nazwa podmiotu	forma prawna	adres
18.	Fundacja Pięknolesie	fundacja	Sieniawa Żarska 191 68-213 Lipinki Łużyckie
19.	Fundacja Pomocna Dłoń	fundacja	Przemysłowa 53 66-400 Gorzów Wlkp.
20.	Fundacja Pomocy Kotom i Felinoterapii KO-TA	fundacja	Pawia 65-503 Zielona Góra
21.	Fundacja Templariusze	fundacja	Templewo 66 66-350 Bledzew
22.	Fundacja Wolne Życie	fundacja	Niecała 17 65-245 Zielona Góra
23.	Fundacja Złote Nutki	fundacja	Rejtana 2 67-106 Otyń
24.	Lutolska Spółdzielnia Socjalna WINDA	spółdzielnia socjalna	Lutol Mokry 48 66-320 Trzciel
25.	Odrzańska Spółdzielnia Socjalna	spółdzielnia socjalna	Piastów 10 E 66-600 Krosno Odrzańskie
26.	Spółeczne Przedsiębiorstwo Usługowe Spółdzielnia Socjalna	spółdzielnia socjalna	Dworcowa 2 66-470 Kostrzyn nad Odrą
27.	Spółdzielnia Socjalna ŻYWIOŁY	spółdzielnia socjalna	Kilińskiego 4/4 69-100 Słubice
28.	Spółdzielnia Socjalna DACH - TEAM	spółdzielnia socjalna	Przylep-Kolejowa 1 66-015 Zielona Góra
29.	Spółdzielnia Socjalna Nasze Zaodrze	spółdzielnia socjalna	Nietkowice 39 66-100 Sulechów
30.	Spółdzielnia Socjalna "Alternatywy"	spółdzielnia socjalna	ul. Sikorskiego 15/4 65-454 Zielona Góra
31.	Spółdzielnia Socjalna "Bez Stresu"	spółdzielnia socjalna	Niecała 2 65-246 Zielona Góra
32.	Spółdzielnia Socjalna "Centrum Aktywizacji Zawodowej"	spółdzielnia socjalna	Gen. J. Dąbrowskiego 20A 65-021 Zielona Góra
33.	Spółdzielnia Socjalna "Eko-Dom"	spółdzielnia socjalna	Połęcko 32 66-614 Maszewo
34.	Spółdzielnia Socjalna "GRUPA ALIVIO SPN.S"	spółdzielnia socjalna	Gen. Sowińskiego 65-419 Zielona Góra
35.	Spółdzielnia Socjalna "Kamień i Beton"	spółdzielnia socjalna	Zawada-Zielonogórska 90 66-001 Zielona Góra
36.	Spółdzielnia Socjalna "Kuznia z pasją"	spółdzielnia socjalna	Pl. Limanowskiego 16 69-108 Cybinka
37.	Spółdzielnia Socjalna "MEDIA PRINT"	spółdzielnia socjalna	Jeziory Wysokie 16 68-343 Body
38.	Spółdzielnia Socjalna "Mozowe Pola"	spółdzielnia socjalna	Mozów 13 66-100 Sulechów

I.p.	Nazwa podmiotu	forma prawna	adres
39.	Spółdzielnia Socjalna "Pani Sowa"	spółdzielnia socjalna	Piastów 10 E 66-600 Krosno Odrzańskie
40.	Spółdzielnia Socjalna "Pracownia"	spółdzielnia socjalna	Strumykowa 26D/7 65-101 Zielona Góra
41.	Spółdzielnia Socjalna "Silvanus"	spółdzielnia socjalna	Dzietrychowice 141 68-100 Żagań
42.	Spółdzielnia Socjalna "Silverstone"	spółdzielnia socjalna	Stanisława Moniuszki 8B/7 65-409 Zielona Góra
43.	Spółdzielnia Socjalna "Swojskie Jadło"	spółdzielnia socjalna	3 lutego 74 66-436 Słońsk
44.	Spółdzielnia Socjalna "Tlen i Terapia"	spółdzielnia socjalna	Nowa 2a 65-339 Zielona Góra
45.	Spółdzielnia Socjalna "Tutaj Studio"	spółdzielnia socjalna	Irysowa 25 65-012 Zielona Góra
46.	Spółdzielnia Socjalna "WeDo Studio"	spółdzielnia socjalna	Ul. Zamkowa 5A /11 65-086 Zielona Góra
47.	Spółdzielnia Socjalna „ART. MUSIC”	spółdzielnia socjalna	Grąsy 14 66-520 Dobiegniew
48.	Spółdzielnia Socjalna „Azymut”	spółdzielnia socjalna	Główna 47/2 66-440 Skwierzyna
49.	Spółdzielnia Socjalna „Eco-Fach”	spółdzielnia socjalna	Poznańska 83 66-400 Gorzów Wlkp.
50.	Spółdzielnia Socjalna „Gęśla”	spółdzielnia socjalna	Kupiecka 42/86 67-100 Nowa Sól
51.	Spółdzielnia Socjalna „Gorący Garnuszek”	spółdzielnia socjalna	Anny Haller 1 67-120 Kożuchów
52.	Spółdzielnia Socjalna „Idea”	spółdzielnia socjalna	Olimpijska 36 66-400 Gorzów Wlkp.
53.	Spółdzielnia Socjalna „Koliber”	spółdzielnia socjalna	Poznańska 83 66-400 Gorzów Wlkp.
54.	Spółdzielnia Socjalna „Lajd Home”	spółdzielnia socjalna	Poniatowskiego 11 67-124 Nowe Miasteczko
55.	Spółdzielnia Socjalna „Odkrywamy lubuskie”	spółdzielnia socjalna	Spichrzowa 4A 66-400 Gorzów Wlkp.
56.	Spółdzielnia Socjalna „Paradise”	spółdzielnia socjalna	Dworcowa 1 67-115 Bytom Odrzański
57.	Spółdzielnia Socjalna „Power Flower”	spółdzielnia socjalna	Krasowiec 18 66-446 Deszczno
58.	Spółdzielnia Socjalna „PRECYZJA - BUD”	spółdzielnia socjalna	Gorzowska 4/3 66-520 Dobiegniew
59.	Spółdzielnia Socjalna „Rarytasy z Witaszkowa 2”	spółdzielnia socjalna	Witaszkowo 2 66-200 Gubin

I.p.	Nazwa podmiotu	forma prawna	adres
60.	Spółdzielnia Socjalna „Smaki znad Warty i Noteci”	spółdzielnia socjalna	Ługi 31a 66-520 Dobiegniew
61.	Spółdzielnia Socjalna „STUDNIE”	spółdzielnia socjalna	Kaława 68a 66-300 Międzyrzecz
62.	Spółdzielnia Socjalna „TUR”	spółdzielnia socjalna	Kopernika 7 67-400 Wschowa
63.	Spółdzielnia Socjalna Spółdzielnia Socjalna "Victoria"	spółdzielnia socjalna	B. Chrobrego 18 66-400 Gorzów Wlkp.
64.	Spółdzielnia Socjalna „Uśmiech”	spółdzielnia socjalna	Rynek 27 67-124 Nowe Miasteczko
65.	Spółdzielnia Socjalna „Wsparcie”	spółdzielnia socjalna	Teatralna 26 66-400 Gorzów Wlkp.
66.	Spółdzielnia Socjalna 360	spółdzielnia socjalna	Porzeczkowa 22A 65-790 Zielona Góra
67.	Spółdzielnia Socjalna ARISTON	spółdzielnia socjalna	Ługów 8E 66-200 Świebodzin
68.	Spółdzielnia Socjalna Centrum Zdrowia i Urody "PasjoMatki"	spółdzielnia socjalna	Okrężna 66-500 Strzelce Krajeńskie
69.	Spółdzielnia Socjalna Drwal	spółdzielnia socjalna	Ceglana 14/2 65-001 Zielona Góra
70.	Spółdzielnia Socjalna Fresh Car	spółdzielnia socjalna	Fabryczna 19/26 65-463 Zielona Góra
71.	Spółdzielnia Socjalna Osób Prawnych Słońsk	spółdzielnia socjalna	3-ego Lutego 47 66-436 Słońsk
72.	Spółdzielnia Socjalna RE-MAR	spółdzielnia socjalna	Szeroka 6A 66-615 Dąbie
73.	Spółdzielnia Socjalna WORKTEAM	spółdzielnia socjalna	Sycowice 68 66-100 Sulechów
74.	Spółdzielnia Socjalna Zagroda Leśna	spółdzielnia socjalna	Radzików 35/4 69-108 Cybinka
75.	Spółdzielnia Socjalna Zakład Aktywności Zawodowej	spółdzielnia socjalna	Dąbrowskiego 20A 65-021 Zielona Góra
76.	Spółdzielnia Socjalna Zakład Wielobranżowy "PoMoc"	spółdzielnia socjalna	Teatralna 26 66-400 Gorzów Wlkp.
77.	Spółdzielnia Socjalna Zielone Oko	spółdzielnia socjalna	Kołatąja 12 65-038 Zielona Góra
78.	Stowarzyszenie "BAZA"	stowarzyszenie	Śląska 58 66-400 Gorzów Wlkp.
79.	Stowarzyszenie P.A.R.K.	stowarzyszenie	Zjednoczenia 24/8 A 67-100 Nowa Sól
80.	Wielobranżowa Spółdzielnia Socjalna „Eden”	spółdzielnia socjalna	Anny Haller 1 67-120 Kozuchów
81.	Wielobranżowa Spółdzielnia Socjalna „Lider”	spółdzielnia socjalna	Piastowska 19 67-320 Małomice

I.p.	Nazwa podmiotu	forma prawna	adres
82.	Związek Organizacji Pomocowych	związek stowarzyszeń	Przemysłowa 53 66-400 Gorzów Wlkp.

Tabela 2. Kluby Integracji Społecznej w województwie lubuskim³⁰

L.p.	Nazwa	adres	podmiot prowadzący
1.	Klub Integracji Społecznej w Lubiszynie	ul. Dworcowa 30f, 66-433 Lubiszyn	Gmina Lubiszyn -Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Lubiszynie
2.	Klub Integracji Społecznej w Szprotawie	ul. Krasińskiego 23 67-300 Szprotawa	Miasto Szprotawa -Ośrodek Pomocy Społecznej w Szprotawie
3.	Klub Integracji Społecznej w Lubniewicach	ul. Jana Pawła II 51A69-210 Lubniewice	Miejsko-Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Lubniewicach
4.	Klub Integracji Społecznej w Zielonej Górze	ul. Zacisze 1765-775 Zielona Góra	Związek Lubuskich Organizacji Pozarządowych w Zielonej Górze
5.	Klub Integracji Społecznej w Deszcznie	ul. Strażacka 566-446 Deszczno	Ośrodek Pomocy Społecznej w Deszcznie
6.	Klub Integracji Społecznej w Przytocznej	ul. Św. Jana Bosco 1 66-340 Przytoczna	Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Przytocznej

Tabela 3. Centra Integracji Społecznej w województwie lubuskim³¹

I.p.	Nazwa	adres	Podmiot prowadzący
1.	Centrum Integracji Społecznej w Gorzowie Wlkp.	ul. Teatralna 26 66-400 Gorzów Wlkp.	Stowarzyszenie Pracowników Służb Społecznych „Krağ”
2.	Centrum Integracji Społecznej w Dreźnie	ul. Warszawska 4 66-530 Drezdenko	Burmistrz Miasta i Gminy Drezdenko
3.	Centrum Integracji Społecznej w Zielonej Górze	ul. Staszica 4 65-175 Zielona Góra	Prezydent Miasta Zielona Góra
4.	Międzygminne Centrum Integracji	ul. Łazienki 6 66-400 Gorzów Wlkp.	

³⁰ Rejestr Klubów Integracji Społecznej w województwie lubuskim prowadzi Lubuskie Urząd Wojewódzki w Gorzowie Wielkopolskim. Aktualny rejestr znajduje się na stronie internetowej <https://bip.lubuskie.uw.gov.pl/>

³¹ Rejestr Centrów Integracji Społecznej w województwie lubuskim prowadzi Lubuskie Urząd Wojewódzki w Gorzowie Wielkopolskim. Aktualny rejestr znajduje się na stronie internetowej <https://bip.lubuskie.uw.gov.pl/>

I.p.	Nazwa	adres	Podmiot prowadzący
	Spółecznej „Rozwój” z filiami:		Lubuskie Stowarzyszenie Rozwoju Regionalnego „Rozwój”
	Centrum Integracji Społecznej w Kozuchowie	ul. Anny Haller 2 67-120 Kozuchów	
	Centrum Integracji Społecznej w Kostrzynie nad Odrą	ul. Dworcowa 2 66-470 Kostrzyn nad Odrą	
	Centrum Integracji Społecznej w Małomicach	ul. Piastowska 19 67-320 Małomice	
5.	Centrum Integracji Społecznej w Dobiegniewie	ul. Dembowskiego 1 66-520 Dobiegniew	Burmistrz Miasta i Gminy Dobiegniew
6.	Centrum Integracji Społecznej w Witnicy	ul. Zaułek Wodny 1 66-460 Witnica	Stowarzyszenie „Wsparcie”
7.	Centrum Integracji Społecznej w Strzelcach Krajeńskich	Al. Piastów 18 66-500 Strzelce Krajeńskie	Fundacja na Rzecz Rozwoju Zasobów Ziemi Dobiegniewskiej
8.	Centrum Integracji Społecznej w Świebodzinie	ul. Okrężna 3 66-200 Świebodzin	Stowarzyszenie na Rzecz Edukacji POMOST
9.	Międzygminne Centrum Integracji Społecznej WINDA z filiami	67-300 Szprotawa, ul. Krańskiego 23/19	Lutolska Spółdzielnia Socjalna „Winda”
	Centrum Integracji Społecznej w Gozdnicy	ul. Sportowa 1 68-130 Gozdnicza	
	Centrum Integracji Społecznej w Tomaszowie	ul. Brzozowa 12 68-114 Tomaszowo	
	Centrum Integracji Społecznej w Łowej	Plac Wolności 15 68-120 Łowia	
10.	Centrum Integracji Społecznej w Zwierzynie	ul. Wojska Polskiego 27 66-542 Zwierzyn	Stowarzyszenie STOLINA
11.	Centrum Integracji Społecznej w Gorzowie Wlkp.	ul. Jana Kasprowicza 41 66-400 Gorzów Wlkp.	Stowarzyszenie Pomocy Bliźniemu im. Brata Krystyna
12.	Centrum Integracji Społecznej w Skwierzynie	ul. Batorego 15 66-440 Skwierzyna	Stowarzyszenie ZIELONA PRYZYTAŃ
13.	Centrum Integracji Społecznej w Żarach	Aleja Jana Pawła II nr 3 68-200 Żary	Fundacja Centrum Rozwoju Społeczno-Edukacyjno-Gospodarczego

I.p.	Nazwa	adres	Podmiot prowadzący
14.	Międzygminne Centrum Integracji Społecznej Rozwój w Rzepinie	ul. Sienkiewicza 20 69 -110 Rzepin	Lubuskie Stowarzyszenie Rozwoju Regionalnego „Rozwój”
15.	Centrum Integracji Społecznej w Łęknicy	ul. Żurawska 1 68 -208 Łęknica	Lubuskie Stowarzyszenie Rozwoju Regionalnego „Rozwój”
16.	Centrum Integracji Społecznej we Wschowie	ul. Kopernika 7 67 -400 Wschowa	Lubuskie Stowarzyszenie Rozwoju Regionalnego „Rozwój”
17.	Centrum Integracji Społecznej w Różankach	ul. Myśliwska 18 66 -416 Różanki	Stowarzyszenie Pracowników Służb Społecznych „Krag”
18.	Centrum Integracji Społecznej WINDA -2	Lutol Mokry 48 66 -320 Trzciel	Wielobranżowa Spółdzielnia Socjalna WINDA - 2

Tabela 4. Warsztaty Terapii Zajęciowej w województwie lubuskim

I.p.	Nazwa	adres	Podmiot prowadzący
1.	Warsztat Terapii Zajęciowej „8 kroków”	ul. Słowackiego 14 66-500 Strzelce Krajeńskie	Gmina Strzelce Krajeńskie
2.	Warsztat Terapii Zajęciowej w Międzyrzeczu	ul. Podbielskiego 2 66-300 Międzyrzecz	Dom Pomocy Społecznej
3.	Warsztat Terapii Zajęciowej w Gorzowie Wlkp.	ul. Walczaka 25 66-400 Gorzów Wlkp.	Fundacja Żłota Jesień
4.	Warsztat Terapii Zajęciowej w Zielonej Górze „Tęcza”	ul. II Armii 30-40 65-736 Zielona Góra	Katolickie Stowarzyszenie na Rzecz Osób Niepełnosprawnych „Tęcza” Diecezji Zielonogórsko-Gorzowskiej
5.	Warsztat Terapii Zajęciowej w Żarach	ul. Bohaterów Getta 19 68-200 Żary	Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej
6.	Warsztat Terapii Zajęciowej w Zielonej Górze Winnica	ul. Pomorskie 8 65-001 Zielona Góra	Katolickie Stowarzyszenie na Rzecz Osób Niepełnosprawnych „Tęcza” Diecezji Zielonogórsko-Gorzowskiej
7.	Warsztat Terapii Zajęciowej w Zielonej Górze Przyszań	ul. Głowackiego 8b 65-301 Zielona Góra	Katolickie Stowarzyszenie na Rzecz Osób Niepełnosprawnych „Tęcza” Diecezji Zielonogórsko-Gorzowskiej

<i>l.p.</i>	Nazwa	adres	Podmiot prowadzący
8.	Warsztat Terapii Zajęciowej w Sulęcinie	ul. Lipowa 16c 69-200 Sulęcín	Stowarzyszenie Razem w Sulęcínie
9.	Warsztat Terapii Zajęciowej w Nowej Soli	ul. Wróblewskiego 9 67-100 Nowa Sól	Stowarzyszenie Dzieci i Młodzieży Niepełnosprawnej „Pomóż nie będę sam”
10.	Warsztat Terapii Zajęciowej w Gorzowie Wlkp.	ul. Czereśniowa 15 66-400 Gorzów Wlkp.	Stowarzyszenie Rodzin Katolickich Diecezji Zielonogórsko-Gorzowskiej
11.	Warsztat Terapii Zajęciowej w Żabicach	ul. Października 12 69-113 Górzycza	Gmina Górzycza
12.	Warsztat Terapii Zajęciowej w Gubinie	ul. Gdańska 17 66-620 Gubin	Gmina Gubin
13.	Warsztat Terapii Zajęciowej we Wschowie	ul. Zielony Rynek 7 67-400 Wschowa	Stowarzyszenie Na Rzecz Osób Niepełnosprawnych "Nasz Ośrodek”
14.	Warsztat Terapii Zajęciowej w Kamieniu Wielkim	ul. Stawna 40 66-460 Witnica	Powiat Gorzowski – Dom Pomocy Społecznej
15.	Warsztat Terapii Zajęciowej w Lubsku	ul. E. Plater 28 68-300 Lubsko	Parafia rzymskokatolicka pw. Nawiedzenia Najświętszej Maryi Panny w Lubsku
16.	Warsztat Terapii Zajęciowej w Świebodzinie	ul. Strzelecka 1 66-200 Świebodzin	"Postęp" Spółka Akcyjna
17.	Warsztat Terapii Zajęciowej w Szprotawie	ul. Jesionowa 3 67-320 Wiechlice	Szprotawskie Stowarzyszenie Osób Niepełnosprawnych
18.	Warsztat Terapii Zajęciowej w Kłodawie	ul. Lipowa 38 66-415 Chwałęcice	Gmina Kłodawa
19.	Warsztat Terapii Zajęciowej w Krośnie Odrzańskim	ul. Piastów 10 H 66-600 Krosno Odrzańskie	Gmina Krosno Odrzańskie

Tabela 5. Zakłady Aktywności Zawodowej w województwie lubuskim

<i>l.p.</i>	Nazwa	adres	Podmiot prowadzący
1.	Szprotawski Zakład Aktywności Zawodowej	Ul. Niepodległości 10 67-300 Szprotawa	Gmina Szprotawa
2.	Zakład Aktywności Zawodowej w Kamieniu Wielkim	ul. Stawna 40 Kamień Wielki 66 - 440 Witnica	Fundacja Stephanus

Bibliografia

W toku prac nad diagnozą, będącą podstawą Programu i bezpośrednio nad LPRES, wykorzystano kilkuletni dorobek badawczy, który powstał w wyniku współpracy między Regionalnym Ośrodkiem Polityki Społecznej i Regionalnym Komitetem Rozwoju Ekonomii Społecznej a Uniwersytetem Zielonogórskim. Pracownicy Instytutu Socjologii UZ, na zlecenie ROPS, opracowali zasady programowania strategicznego i monitorowania wskaźników (Frątczak-Müller, Kwiatkowski 2015), które stały się zarówno podstawą interwencji społecznej jak i kolejnych badań wspierających praktykę społeczną w Regionie i społecznościach lokalnych.

Prezentowana niżej lista zawiera zarówno publikacje naukowe jak i opracowania popularyzatorskie będące efektem i podstawą wspomnianej współpracy oraz wspólnym zasobem środowiska współtworzącego Program.

1. Joanna Frątczak-Müller, Mariusz Kwiatkowski, *Programowanie lubuskiej ekonomii społecznej. Analiza dokumentów strategicznych jednostek samorządu terytorialnego w zakresie rozwoju ekonomii społecznej w województwie lubuskim*, Zielona Góra 2015.
2. Dorota Bazuń, Mariusz Kwiatkowski, *Lubuskie sieci inkluzji. Tożsamość regionalna – kapitał społeczny – aktywna integracja*, Warszawa 2015.
3. Dorota Bazuń, Mariusz Kwiatkowski (red.), *Rewitalizacja. Podejście partycypacyjne*, Warszawa 2017.
4. Joanna Frątczak-Müller, *Działania pozorne w programowaniu strategicznym jednostek samorządu terytorialnego*, Zoon Politikon 7/2016.
5. Joanna Frątczak-Müller, *Łączą nas wspólne cele. Analiza zasad uspołecznienia programowania strategicznego gmin i powiatów*, Rocznik Lubuski 2017.
6. Joanna Frątczak-Müller, *Nie mogą czy nie potrafią? Analiza zaangażowania służb społecznych w procesy rewitalizacji*, Rocznik Lubuski 2019.
7. Dorota Bazuń, Joanna Frątczak-Müller, Anna Mielczarek-Żejmo, Mariusz Kwiatkowski, *Rewitalizacja a zmiana społeczna. Między sprawstwem a działaniami pozornymi*, Societas Communitas 2019 nr 2.
8. Informator: *Ścieżki reintegracji społeczno-zawodowej w województwie lubuskim*, Zielona Góra 2016.
9. *Współpraca dla nauki, nauka dla współpracy – wspólne działania ROPS w Zielonej Górze i Uniwersytetu Zielonogórskiego. Seria: Dobre praktyki w zakresie koordynacji ekonomii społecznej*, Warszawa 2019.